

TATJANA PAIĆ-VUKIĆ – ALENA ČATOVIĆ
(Zagreb – Sarajevo)

MERÂKÎ: SUMRAK DIVANSKE
KNJIŽEVNOSTI U BOSNI*

Sažetak

Ovim se radom predstavljaju pjesme na osmanskome turskom jeziku autora koji se služio pseudonimom Merâkî. O Merâkîju i njegovoj poetici zasad se može govoriti samo na osnovi dvaju izvora – medžmue iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu i zbornika risala koji se čuva u Orijentalnoj zbirci Arhiva Srpske akademije nauka i umetnosti u Beogradu. Kodikološko i paleografsko ispitivanje tih rukopisa, od kojih je jedan pripadao sarajevskom kadiji Mustafi Muhibbîju (u. 1854.), a drugi sarajevskom muftiji Mehmedu Šakiru Muidoviću (u. 1859.), kao i sadržaji pojedinih pjesama, navode na zaključak da je Merâkî bio suvremenik te dvojice uglednih Sarajlija i da je bio blizak tamošnjoj ulemi. Književno-estetska analiza njegovih stihova pokazuje nedosljednost u upotrebi metra i otklon od kanonskih obilježja klasične osmanske divanske poezije. Neke bi se pjesme na osnovi dužine i rime mogle smatrati gazelima, odnosno kasidama, no one sadržajem odstupaju od tradicionalnog poimanja gazela kao pretežito ljubavne pjesme i kaside kao pohvalnice. Stil je neizbrušen, i uz iznimku prilično originalne pjesme o zabavi s prijateljima, pune realističnih opisa, većina pjesama sastavljena je ne uvijek umješnim redanjem ustaljenih motiva i pjesničkih slika. Zbog svih tih obilježja Merâkîja možemo smatrati tipičnim predstavnikom kasnoga, stvaralački neplodnog razdoblja divanske poezije u osmanskoj Bosni.

Ključne riječi: pjesnik Merâkî, divanska poezija, formalna obilježja, stil-ska obilježja, Bosna, 19. stoljeće.

* Ovaj rad je prezentiran na Naučnom skupu "Kulturno-historijski tokovi u Bosni od 15. do 19. stoljeća" održanom između 15-17. maja 2015. godine kojim je obilježeno 65 godina rada Orijentalnog instituta u Sarajevu.

UVOD

U osmanskim rukopisima raznovrsna sadržaja, međmuama, i na praznim listovima drugih kodeksa, katkad se nađu nepoznati stihovi poznatih pjesnika, ili pak stihovi stvaralaca s čijim se umjetničkim imenima, *mahlasima*, istraživači osmanske književnosti još nisu susreli. Ovim se radom predstavljaju pjesme malo poznatog autora koji se služio pseudonimom Merâkî, a prikupljene su iz dvaju bosanskih rukopisa iz prve polovine 19. stoljeća – jedne medžmue “svaštare” i jednog zbornika tekstova.

Mahlas Merâkî (Nespokojni, Zabrinuti) prvi se put sreće u medžmui iz zbirke rukopisa sarajevskog kadije Mustafe Muhibbija (u. 1854.) koja se čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (NSK).¹ To je kodeks br. 118 od 57 listova u skromnom kartonskom uvezu. U njemu su otisci dvaju pečata – u jednome je ime Halîl, a drugome Hüsajn, što navodi na zaključak da je kadija kupio ili dobio već donekle popunjenu medžmuu. Kodeks sadržava nekoliko Muhibbijevih bilježaka, njegovu službenu prepisku iz 1835. godine kada je bio gračanički kadija,² te mnogo pjesama na osmanskome, od kojih samo jednu možemo pouzdano pripisati vlasniku medžmue jer nosi naslov “Muhibbijev terbî‘ na Nerkesijev gazel”.³ Među njima su kaside, gazeli i *kit’e* kojima u *mahlas beytu* stoji ime od pera Merâkî. Neke od tih pjesama posvećene su Lebîb-efendiji,⁴ Abdullâh-efendiji⁵ i Nekîb-efendiji koji je, kako piše iznad stihova, bio na službi u tešanjskom sudu.⁶ Ista je ruka zabilježila i dolazak Selânikli Nekîb-efendije u sarajevski sud 1834. godine i prigodne stihove.⁷ Uz jednu Merâkijevu pjesmu napisan je tekst s nizom astroloških podataka vezanih uz zapisivačev povratak u Sarajevo nakon prikupljanja džizije u tešanjskom kadiluku.⁸ Sve to upućuje na zaključak da je pjesnik pripadao sarajevskoj ulemi ili da je bio blizak tim krugovima.

¹ Zagreb, Nacionalna i sveučilišna knjižnica (dalje: NSK), Zbirka starih i rijetkih knjiga i rukopisa, Orijentalna zbirka, R 118. Merâkî i njegove pjesme iz te medžmue prvi se put spominju u: Tatjana Paić-Vukić, *Svijet Mustafe Muhibbija, sarajevskoga kadije*, Srednja Europa, Zagreb, 2007, 116-120. (dalje: T. Paić-Vukić, *Svijet Mustafe Muhibbija, sarajevskoga kadije*).

² NSK, R 118, fol. 31a; T. Paić-Vukić, *Svijet Mustafe Muhibbija, sarajevskoga kadije*, 47.

³ NSK, R 118, fol. 53a

⁴ NSK, R 118, fol. 56a

⁵ NSK, R 118, fol. 54a

⁶ NSK, R 118, fol. 55b; T. Paić-Vukić, *Svijet Mustafe Muhibbija, sarajevskoga kadije*, 120.

⁷ NSK, R 118, fol. 38b; T. Paić-Vukić, *Svijet Mustafe Muhibbija, sarajevskoga kadije*, 115.

⁸ Zapisivač kaže da se vratio u Sarajevo, “u svoj zavičaj i svoju čistu kuću koja mi je skromni dom” (vatan-i asliyemiz ve menzil-i asfiyemiz olan dâr-i ‘âcizânemiz). NSK, R 118, fol. 37b

Duktus kojim su pjesme zabilježene, turski nestalik, odlikuje se nešto kitnjastijim i zaobljenijim oblicima slova u odnosu na Muhibbîjeve zapise u ostalim kodeksima njegove biblioteke, no to ne mora značiti da ih je unijela druga ruka. Promjenu je mogao prouzročiti način rezanja pera ili drukčija vrsta papira. Mogućnost da je Muhibbî Merâkîju posudio medžmuu, a ovaj u njoj pisao svoje stihove, možemo odbaciti jer tada u kodeksu ne bi bilo toliko nedovršenih pjesama. Osim toga, Muhibbîjeva službena prepiska i njegov gazel zabilježeni su istim rukopisom što nas učvršćuje u uvjerenju da je kadija zapisao sve te sadržaje. Možda se on, koji je svoje pjesme inače potpisivao kao Muhibbî, služio i mahlasom Merâkî, što ne bi bilo neuobičajeno. S druge pak strane, jedna je Merâkîjeva pjesma posvećena Mustafâ-efendiji povodom imenovanja na visoku dužnost, vjerojatno na položaj suca (*hâkim*),⁹ a u drugoj pjesnik kaže: “ostavio si zaljubljenika/Muhibbîja [*muhibbî*]”.¹⁰ Ipak, ne može se znati govori li pjesnik upravo o kadiji Mustafi Muhibbîju i stoga zasad ne treba odbaciti pretpostavku o jednoj osobi s dva mahlasa.

Drugu skupinu Merâkîjevih pjesama nalazimo u kodeksu br. 58 Orijentalne zbirke Arhiva Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU) u Beogradu.¹¹ To je zbornik tekstova od 254 lista u kartonskom uvezu presvučenom smeđom kožom, koji sadržava nekoliko rasprava, risala, prepisanih u drugoj polovini 18. st., te raspravu o džihadu iz 1242./1826-1827. g. koju je napisao sarajevski muftija Mehmed Šakir Muidović.¹² U kodeksu su otisci pečata s natpisom “Seyyid Mehemmed”, te nešto izreka, dova, hadisa i stihova. Na fol. 2a, 251b-252a i 253a nalaze se pjesme s mahlasom Merâkî. Njima su popunjavane prazne stranice preostale nakon prepisivanja risala, dakle poslije 1827. godine, što je blisko razdoblju iz kojeg datiraju pjesme u Muhibbîjevoj medžmui. Ista je ruka unijela zapis o ‘*ilm-i remlu* (fol. 249b-250a), astrološki tekst (fol. 247b), zapis protiv glavobolje (fol. 245b) i nekoliko desetaka arapskih riječi s turskim prijevodom (fol. 135b i 139b). Duktus je različit od Muidovićevog, a jednak onome u medžmui iz NSK. Ni stilska obilježja pjesama ne ostavljaju dvojbe u to da je posrijedi isti autor. U jednoj kasidi koja tematizira druženje s prijateljima u prirodi

⁹ NSK, R 118, fol. 10a; T. Paić-Vukić, *Svijet Mustafe Muhibbija, sarajevskoga kadije*, 116.

¹⁰ NSK, R 118, fol. 39b; T. Paić-Vukić, *Svijet Mustafe Muhibbija, sarajevskoga kadije*, 117.

¹¹ O književnim tekstovima u rukopisima Orijentalne zbirke Arhiva SANU iscrpno je pisao Momčilo Stojaković u članku “Književna Manuscripta Turcica u Arhivu SANU”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, XXXI, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1981, 67-97. Osvrnuo se i na sadržaje nekih medžmua, no ne i one u kojoj su Merâkîjeve pjesme.

¹² Beograd, Orijentalna zbirka Arhiva SANU, R 58, fol. 130b-133a.

očita je bliskost s poetikom Mustafe Muhibbija koji je također opjevavao izlete i okupljanje uz jelo i piće.¹³ Je li i u Muidovićevom kodeksu Muhibbî zapisao Merâkîjeve pjesme, ili su to njegove pjesme u kojima se služio imenom Merâkî, pitanja su na koja bez dodatnih izvora ne možemo odgovoriti.

Prema bilješci u inventarnoj knjizi, rukopis u Arhivu SANU otkupljen je od Hadži Muhamed-age Aganagića. Zna li se da je Aganagić 30-ih godina 20. st. nudio na prodaju biblioteku muftije Muidovića, iz koje je Srpska kraljevska akademija, prema riječima Alekseja Olesnickog, otkupila 35 rukopisa,¹⁴ može se zaključiti da je kodeks s Merâkîjevim pjesmama muftija posjedovao sve do svoje smrti 1859. godine, i da su pjesme po svoj prilici upisane za njegova života. To nas učvršćuje u uvjerenju da je Merâkî bio muftijin suvremenik i da je bio blizak krugovima sarajevske uleme.

U daljoj potrazi pregledale smo velik broj pjesničkih zbirki iz fundusa Orijentalne zbirke Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (OZHA) u Zagrebu, no nismo naišle na taj mahlas. Nema ga ni u drugim rukopisima Muhibbîjeve zbirke u NSK niti u ostalim Muidovićevim rukopisima u Arhivu SANU.¹⁵ Pregledale smo i kodekse različita sadržaja koje je OZHA darovao Safvet-beg Bašagić¹⁶ jer su među njima i neki koji su pripadali Muidoviću, a Bašagić ih kupio od Aganagića,¹⁷ ali pjesničko ime Merâkî nismo našle. Nema ga ni u kazalima autora iz kataloga bosanskih zbirki arabičkih rukopisa,¹⁸ ni u

¹³ Vidi: T. Paić-Vukić, *Svijet Mustafe Muhibbija, sarajevskoga kadije*, 123-126.

¹⁴ Prema izvještaju Alekseja Olesnickog podnesenom Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti 20. 4. 1932. Zagreb, Arhiv HAZU, Registratura Orijentalne zbirke, neinventarizirano.

¹⁵ To su rukopisi br. 42-61, 63-67 i 69-73. U zbirci je pod br. 68 inventarizirana štampana knjiga koja je također otkupljena od Aganagića. Gospođi Milici Ilić iz Arhiva SANU srdačno zahvaljujemo na susretljivosti i spremnosti da nam u kratkom vremenu koje nam je bilo na raspolaganju omogući da pregledamo sve Muidovićeve kodekse.

¹⁶ OZHA, R 1576-1596

¹⁷ U izvještaju navedenom u bilješci br. 14, Olesnicki piše da je Aganagić prodao Bašagiću 22 rukopisa iz Muidovićeve ostavštine, "sve sama pjesnička djela".

¹⁸ *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa [Gazi Husrev-begova biblioteka]*, sv. 1 – 18, London – Sarajevo; *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa iz zbirke Bošnjačkog instituta*, Zürich – Sarajevo, sv. 1, 1997, sv. 2, 2003; *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa [Historijski arhiv Sarajevo]*, London – Sarajevo, sv. 1, 2010; sv. 2, 2011; *Katalog rukopisa Orijentalnog instituta: lijepa književnost*, Sarajevo, 1997; *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa [Orijentalni institut u Sarajevu]*, London – Sarajevo, 2009.

tezkirama iz 19. i 20. stoljeća.¹⁹ Zbog pomanjkanja dodatnih izvora u ovom se radu bavimo samo Merâkîjevim pjesmama nadajući se da će kasnija istraživanja ponešto otkriti i o osobi koja stoji iza tog mahlasa.

MERÂKÎJEVE PJESME

U rukopisu koji se čuva u NSK u Zagrebu zapisano je četrnaest, a u onome iz Arhiva SANU u Beogradu pet pjesama za koje se prema *mahlas beytu* ili imenu sadržanom u naslovu zna da ih je sastavio Merâkî. Ima i nedovršenih pjesama, te nekih koje su cjelovite ali im nedostaje mahlas. Iako njihove teme, leksik i stilske figure otkrivaju da je posrijedi isti pjesnik, ovdje se njima nećemo baviti jer nema potvrda da ih je sastavio Merâkî. Od pjesama koje mu se pouzdano mogu pripisati odabrale smo one koje dobro predstavljaju tematska i stilska obilježja njegove poezije. Žanrovski ih je teško svrstati jer neke po tematici pripadaju jednome žanru, a formom i dužinom drugome. Ni metar im se katkad ne može odrediti jer onaj kojim pjesma započinje nije dosljedno proveden u svim stihovima.

Na početku izbora donosimo pjesmu koja i u izvorniku i u prijevodu djeluje najmanje poetično. Sastavljena je nizanem pojedinosti o druženju skupine prijatelja koji su uživali uz jelo i piće, a uz to se, kako neki stihovi daju naslutiti, prepuštali i putenim zadovoljstvima. U njoj gotovo i nema pjesničkih slika uvriježenih u gazelima i kasidama ni stihova za koje bi se reklo da su preuzeti od drugih pjesnika, pa bi se moglo reći da je to Merâkîjeva najoriginalnija pjesma.

*Vâkî 'a-i Teferrüç-i İhvân*²⁰

- 1) Ey gönl-ü nâ ümîd da'vetten ne çıkar fark ide gör²¹
Saray eknâfında böyle bâğ-ı gülzâr olmasa tanık ide gör
- 2) Gördiler gelirsün kahveye karşı saffda yerin
Kesretten pesend oldun hemân selâm vire gör

¹⁹ Şefkatova *Tezkire-i Şu'arâ*; Es'adova *Bağçe-i Safa-endûz*; *Tezkire-i Şu'arâ* Arifa Hikmeta; Fatînova *Hatümetü'l-eş'âr*; Tefîkova *Mecmü'a-i Terâcim*; *Kâfile-i Şu'arâ* Mehmeda Tefîka; *Eslâf* Faika Reşata; *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid* Alija Emîrîja; *Riyâzî'l-âşîkîn* Ağa Muhammeda Müctehidzâdea; *Tuhfe-i Naili* Naila Tumana i *Son Asır Türk Şaireleri* İbnülmina M. K. İnala. Mustafa İsen, *Şair Tezkireleri*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2011, 133-81.

²⁰ SANU, R 58, fol. 251b. U rukopisu mjesto İhvân piše İhvânî. I u drugim pjesmama nalazimo takve pogreške.

²¹ Zahvaljujemo dr. Müberri Gürgendereli na pomoći kod čitanja pojedinih riječi u rukopisu.

- 3) Suffe-i murabba‘-i çâr üstünde bâm-ı giyâh yer çimen
Dört yanı açık üç taraftan levn-i ezhârı ide gör
- 4) Nargile dolu kor mercânla kodiler önüne
Gel safâ geldilere²² güzel sözle mukâfâtı ide gör
- 5) Meğer bustânın mültezimi kara sakallı merd-i nîk
Hôd gidiyor kahve hâdim var iken ikrâm ‘aceb ide gör
- 6) Kahve meze fincan mu‘adde zarf-i sîmde mecmû‘
Üstü sâye altı çimen yanı ezhâr tek safâ-i ide gör
- 7) Kahve içtik def‘a kaldı sükker kesretten
Diğeri verdi çok ise buy içûn nûş ide gör
- 8) Ki gördiler tenin rahatı buldu geldiler katına
Her biri bir mahsûs servî-pâr(e) gül gönül zevk ide gör
- 9) Şol denlü bir sâ‘at vakti tîz geçüp fi’l-ferec
Vakt-i tâm erdi tah(â)ret ü abdeste kaldı ide gör
- 10) Kahveci sifâl yaptı ateş kömür pâr pır şâdân
Namâzdan pes ortada tâhir culûs-i şâd ide gör
- 11) Camdan fener asup bilûrdan yakdi kandil
Saf râ ve hûn gelmiş elleri yayık ide gör
- 12) Hamd ola tok karınlar olur çûn kuzu yediririz
Canımı helvâ ve hiyâr ile yoğurdu yemeğe gayret ide gör
- 13) Şeb‘e vardı karn-i hazîn âb-ı zülâle hâh
Meşhûr olan paşa samû ile mün‘im oldu aşâm ide gör
- 14) Bak göğe mâh bedre yakındur ziyâ‘-i nûr çok
Gece aydın ems sahabluya [?] benzer yerden yere inkâl ide gör
- 15) Bu yârlar içerde mevcût Merâkî müyesser olup
Hülyâ ile olmayan böyleyse derdi zevk ide gör

O izletu s prijateljima

- 1) O srce beznadno, gle šta se zbude kad ti poziv stigne
Reci, ima l’ oko dvora [Sarajeva?] ovakvih ružičnjaka igdje

²² Ovdje je 3. lice perfekta na –di upotrijebljeno umjesto participa na –en/–an.

- 2) Vidješe da dolaziš prema kafani, u safu je mjesto tebi
Mnoštvo te je prihvatilo, odmah selam sad nazovi
- 3) Sjenica četverokutna zelenilom natkrita, na tlu trava
S četir' strane otvorena, s tri joj cvijeće raznih boja
- 4) Nargilu punu, s jarkocrvenim koraljima, pred tebe stavili
Priđi i lijepim riječima počasti one što su dobrodošli
- 5) O vrtu se brine prijatan čovjek brade crne
Sam kahvu donosi premda sluge ima, časti li čudne
- 6) Kahva, meza i fildžani u srebrenim zarfovima spremni
Gore sjena, dolje trava, sa strane cvijeće, užitku se prepusti
- 7) Popismo kahvu i još je preteklo šecera
Dade i drugu, ako je preveć, popij zbog mirisa
- 8) Kad vidješe da se tijelo tvoje opustilo, prišli su ti
Svak je jedinstvena ruža poput čempresa, srce će uživati
- 9) Do kasnih sati vrijeme je u opuštenosti brzo prolazilo
Posve je isteklo i tek za pranje i abdest preostalo
- 10) Pun je krčag kahvedžija pripravio, vatra i ugljen radosno pucketali
Poslije namaza da čist budeš dok se sjedi i veseli
- 11) On objesi staklen fenjer i kristalnu lampu upali
Navriješe krv i žuč u tijelo, samo ti ruke opusti
- 12) Bogu hvala, stomaci nam puni, nahranismo ih janjetinom
Al' ipak, natjeraj se još pojesti halvu i jogurt s krastavcem
- 13) Zasitio se trbuh jadni, svježe vode poželio
Napij se, poznati paša velikodušno je počastio
- 14) Pogledaj nebo, skoro će uštap, puno je svjetla, sve se sjaji
Jučerašnjicu što je k'o u oblacima sad ovom vedrom noći zamijeni
- 15) Merâkî je sretan dok ga okružuju ovi prijatelji
Ako nisi s onim o kom sanjaš, uživaj u toj patnji.

Sljedeća se pjesma naslovom također odnosi na druženje u prirodi, ali u njoj nema opisa konkretnih događaja. To je tipično lirsko zdvajanje zbog razdvojenosti od voljene osobe.

*Güft-i Merâkî Behûd-i Teferrüç*²³

- 1) Ey gönül yâr-ı hevesle infirâda varırsın ‘âkıbet
Binâ’ iken böyleden hedm olursun ‘âkıbet
- 2) Böyle ferahda dâd bulmamak ne içün
Yârsız olmazsın ne idersün ‘âkıbet
- 3) Gülizâr iken bana pür nâr görünür yârim olmadan
Tâli‘im infisâlda ne hayr bulursun ‘âkıbet
- 4) Yârim cânım dilirânım câvid-i âhım zindeme bâ‘is
Ey baht-i siyâhım bî reşk ne görürsün ‘âkıbet

Merâkîjeve riječi uz teferiç

- 1) O srce, napoljetku ćeš zaneseno dragom u osamu dospjeti
Ma kako čvrsto bilo na kraju ćeš ruševina postati
- 2) Zašto u takvoj radosti ne steći ono što ti treba pripasti
Ta ne možeš bez voljene, šta ćeš na kraju učiniti
- 3) Bez drage mi ružičnjak sliči na pravi pakao
Sudba mi je razdvojenost, šta iz toga može izać dobro
- 4) Voljena moja, dušo, draga, vječni moj uzdah, ti zbog koje mi je živjeti
Moja crna sudbo u kojoj zavisti nema, šta ćeš na kraju doživjeti

Pjesma koja slijedi u rukopisu je nazvana gazelom no njena je rima (aa bb cc) karakteristična za mesneviju. Ni sadržajem nije tipičan gazel jer je moralistički, a ne lirski intonirana. Što se tiče dužine, budući da joj nedostaje *mahlas beyti* ne znamo je li to konačna verzija ili je i ova pjesma, poput nekih drugih koje nalazimo u istoj medžmui, ostala nedovršenom.

*Gazel-i Merâkî*²⁴

- 1) ‘Acebdir bu cihânda iştihâr
Gerektir ma‘rifet-i ehl-i kibâr
- 2) Hurd mend huş mend o dur devâm
Sevâba cuhd iden her bir kelâm

²³ SANU, R 58, fol. 252a

²⁴ NSK, R 118, fol. 37a

- 3) Hem olur ‘âdeti handân rû
Kamu dostun fi ‘âli anlıyû²⁵
- 4) Kırılmaktan garîb gönül saklar
Arar bin habîblerin haklar
- 5) Kerem ide diler dâim çi ân
Kesin hâtır yüzer dehr-i zamân
- 6) Çûnîn ahbâbim idi kâr-i hûb
Çûnân nîk yapıla ki her kulûb

Merâkîjev gazel

- 1) Slava je na ovom svijetu stvar baš čudna
Za to znalac treba biti poput velikana
- 2) Razborit je i razuman onaj što se stalno
Svatom svojom riječju trudi činit dobro
- 3) Onaj što običava nasmiješen biti
I sve što prijatelj učini razumjeti
- 4) Taj pazi da sirotana kakva ne povrijedi
Za prava mnogih prijatelja on će se zauzeti
- 5) Uvijek plemenit biti u svakom trenu želi
Jer čovjekova duša tako u vječnosti plovi
- 6) Moj je prijatelj toliko lijepo postupao
Da je time srca svijuz razgalio

Sljedeća pjesma ima rimu svojstvenu kasidi i gazelu. Dužinom od dvadeset šest distiha više odgovara kasidi no nema tradicionalno utvrđene dijelove pjesama toga žanra niti je po sadržaju panegirik. Premda je trostruko duža od prosječnog gazela, svojim lirskim tonom ponajviše podsjeća na gazel. Lirizam gazela ovdje se uočava i na semantičkom nivou, u riječima koje upućuju na subjektivnost i osjećaje. Dovoljno je navesti najučestalije lekseme: cân (duša), dil (srce), ‘aşk (ljubav, zaljubljenost), gönül (srce), yâr (draga/dragi), zevk (užitak), bülbül (slavuj), gül (ruža). U pjesmi prevladava svjetovno, profano poimanje ljubavi i ljubavne patnje, s uobičajenim motivom

²⁵ Umjesto *anlıyor* pjesnik je radi rime napisao *anlıyû*.

okrutnosti voljenoga/voljene prema zaljubljenome, ali u nekoliko se stihova jasno referira i na odnos čovjeka prema Bogu. Ta je dvojnost, uostalom, poznato obilježje klasične osmanske poezije.

*[Gonce-i gül]*²⁶

- 1) Gonce-i gül anıldı letâfet-nümûd hemân
Zîbâ-i cihân eyledi ‘âdetâ şekli beyân
- 2) ‘Ar‘ar-ı müşkden her câna safâ geldi
Bildirir kemâli gelür oldukça zamân
- 3) Andelîb vatânı bulunmaz ise eğer
Verd anılınca mevsime dek işidilür figân
- 4) Ezhârun müjde giyse bakar ke‘îb [ke‘îb?]²⁷
Vakt-i kuşûfi işidildikte bîgümân
- 5) Dem geldi gönül ferrûhîdir bugünler
Çün başladı efgâna bülbülün zebân
- 6) Zevk-i meydânın ‘arzını kim söyler
Görmedim kâbil olsa söyleye zâvikin lisân
- 7) Kadr-i safâ bilinmez cefâyı geçmeden merd
Zevk yeri var ise oldu yârların miyân
- 8) ‘Âşıklar ma‘şûklar katında sâkin
Anılmış gülde gibi bülbülün mekân
- 9) İhfâ-i hasret olmaz şeydâ gönülden
Bülbül güle konsa ider mi kendüzin nihân
- 10) Dirler dilber cevri ider şikâyetle güyâ
Bilmezler ‘âşıktan gayriye cevri değil ‘ayân
- 11) Sanılır gibi eziyyet değil hâr u zelillik
Çünkü ‘âşıklar avâreden ider terah-i şân
- 12) Nevreste ‘âşıklar bir cevirden iderler ferâgat
Kuvveti ademden itdirmez ‘aşkı revân

²⁶ NSK, R 118, fol. 55a. Pjesmama koje u izvorniku nisu naslovljene dale smo naslove u uglatim zagradama.

²⁷ Vjerojatno pravopisna pogreška, ‘ayn mj. hemze

- 13) Hasb-i ‘aşk dâd olan ferâgatı bilmez
Hasret ü iştiyâktan delîrdir derd-i cân
- 14) Yıldı bir gün kalsa iltifât yârdan
‘Usreti geçer çün murâdıdır vasl-i câvidân
- 15) Kendi cânı kurbânına diriğ eylemez
Nice içre gönlün yârdan nemek ü nân
- 16) Devlet elde değıl yâr olmayan mecliste
Evsâl-i yârda müdâm olmak odur kırân
- 17) Sıdkla yârlık gönül edâsından gelür
Vuslat şurûttandır bile olmak her avân
- 18) Lütfüyla hâtırı zeyn ider âmâl-i o
Kim eylemekten ihtirâz ile oldı gönül sitân
- 19) Elçi gibi yârdan yâra gezen haylî kana
Elini yârdan geçmeyen daimâ dilde civân
- 20) Dost odur kim cânânın hâtırı gözler
Cümle kârı yâr için ider nefr âmed-şüd bir ân
- 21) Vaktin ‘âdeti başlamış bid‘at meselâ
Yârsız on bir ayda tek bakarlar ramazân
- 22) Bilmezler her dakika munfasılda noksân hâtır
Bir gün görünmez olsalar yüzü dû terzebân
- 23) Hey dirigâ meclis-i cânândan mahrûm kalan
Düşmanlardan bilmez nedir emn ü emân
- 24) Ne ola hurd görünür vedâ‘-ı yâr
Leykin ayrılıktan oldur bir girân
- 25) ‘Aşk-i hakikî sevmez rüyâda görse vedâ‘i
Derd-i bîdermândan ayrılık ider kâmeti kemân
- 26) Yârlar katında ‘aşık kaderi bilür iz‘ândan
Merâkî kendi yârları fark için düzledi mizân

[Pupoljak ruže]

- 1) Pupoljak ruže odmah u misli dražest priziva
K'o da je ljepota svijeta obličje svoje pokazala
- 2) Čempres miomirisni dušu razgali svakome
Obznanjuje da će sazrijeti kad mu dođe vrijeme
- 3) Ako slavuj utočište svoje ne pronade
Do proljeća čut će se jecaji čim se sjeti ruže
- 4) Dobije li cvijeće radosnu vijest, on tužno gleda
Kad se bez sumnje osjeti da je čas, rastvorit se treba
- 5) Došlo je vrijeme, srce je ovih dana sretno
Jer jezik slavujev sad jecat je počeo
- 6) Koliko je velik užitak, ko je kadar reći
Ne vidjeh da onaj što uživa to znade izreći
- 7) Ne bi se znalo kolika je radost da se patnja ne iskusi
Postoji li mjesto užitka, to je gdje bivaju ljubljeni
- 8) Oni koji ljube u prisustvu voljenih borave
K'o što je slavuju mjesto kod ruže njegove
- 9) Srcu ludom od ljubavi čežnja se ne može tajiti
Ako se slavuj na ružu smjesti, može li se skriti
- 10) Okrutna je ljepotica, kažu kao da se žale
A ne znaju da okrutnost samo zaljubljenom očita je
- 11) To mučenje nije, kako misle, posve bezazleno
Jer jadrnike zaljubljene dovodi u stanje tužno
- 12) Oni što se tek zaljubiše pred patnjom će uzmaknuti
No njena snaga ni od koga neće ljubav odagnati
- 13) Onaj kom je dosta ljubavi dato za uzmak ne haje
Bolna duša od čežnje i želje junačnom postaje
- 14) Ako samo dan u godini draga se na njegov obazre
Nestat će patnje jer on žudi vječno sjedinjenje

- 15) Svoje srce neće spriječiti da se za nju žrtvuje
Zar u srcu mjesto voljene mogu biti tričarije
- 16) Skup na kome nema drage sreću neće donijet
Stalno biti uz voljenu, to je prava bliskost
- 17) Iskrenost i ljubav iz napjeva srca ishode
Ako nema sjedinjenja ni postojati se ne može
- 18) Svojom ljepotom dušu mi žudnja krasi
Za onom što mi uskrati naklonost i srce osvoji
- 19) Onaj što k'o poklisar ide od drage do drage brzo se zasiti
A ko od voljene ne odustaje u srcu će uvijek mlad ostati
- 20) Pravi zaljubljenik za dragu se stalno brine
Sve što radi on ostavlja da smjesta njoj stigne
- 21) Običaji ovog doba na novotarije sad sličje
Jedanaest mjeseci bez drage, i tek je se za ramazan sjete²⁸
- 22) Ne znaju da svaka minuta razdvojenosti krnji srca
Ako se dvoje samo dan ne vide, to rječito govore im lica
- 23) Teško onom ko ostane bez skupa ljubavnog
Od dušmana taj ne dobija ni mir ni sigurnost
- 24) Premda oproštaj od drage nevažnim izgleda
Taj je rastanak uzrok istinskoga jada
- 25) Prava ljubav ni u snu ne voli vidjeti oproštaja
Zbog boli kojoj nema lijeka, od rastanka se stas u luk povija
- 26) Među bliskim družima zaljubljeni lako spozna šta mu je suđeno
Merâkî je vagu tako baždario da bi one srcu drage prepoznao

Za razliku od prethodne, pjesme koje slijede brojem distiha i rimom posve odgovaraju formi gazela. One međutim nemaju lirski ugođaj nego su ponajprije moralno-didaktički intonirane.

²⁸ S obzirom na vjersku konotaciju ovog distiha, pjesma bi se mogla prevesti i tako da objekt ljubavi bude u muškom rodu.

*[Gazel]*²⁹

- 1) Ne bu hikmet ma‘rifet ehli deĝildir ‘ayân
Kalmadı câhil ü nâdân alarlarda beyân
- 2) Şem‘i pervâne nice mergûb olurdu eĝer
Derd-i ‘aşktan oda yaksa kendüzin her perân
- 3) Bir ‘aceb meşrep insandır bakar çokluĝa
Kadr-i gül ü bülbül bilinmezdi yok ise hezân
- 4) Ne içün hûd-bîn olalım dâr-ı fenâda eyâ
Defn içün şâh u gedâya yerle yeksân mekân
- 5) Bu cihânda gerek insânda olup var şeref
‘Akıl (u) âdâb ile bulur merdümân tâm şân
- 6) Ey Merâkî sandılar magrûr ve hûd-bîn seni
Şol diyenlerdir tevâzu‘ olurum imtihân

[Gazel]

- 1) Šta ovo znači, učeni ljudi ugleda više nemaju
Od neznalica i glupana sad ih ne razlikuju
- 2) Leptir je svijeću toliko silno volio
Da je od ljubavne boli s oba krila u plamen lijetao
- 3) Čudna li je ljudska priroda, mnoštvu se priklanja
Sudbina ruže i slavuja ne bi se znala da nije suhog stabilca
- 4) Zašto bismo bili tašti u ovoj kući prolaznoj
Ta mjesto ukopa cara i siromaha poravnato je sa zemljom
- 5) Na ovome svijetu svatko treba biti častan
Pameću i čestitošću čovjek će postat slavan
- 6) O Merâkî, za tebe su mislili da si umišljen i tašt
Takvi su oni koji to kažu, a ja ću svoju skromnost dokazat.

²⁹ SANU, R 58, fol. 253a

*[Gazel]*³⁰

- 1) Ahbâbım hâtırımı yıkmazdı gönülde ‘alâkat yok ise
Şeksiz dostun gönlü kırılmazdı hamâkat yok ise
- 2) ‘Âkile verilmiş cânân hatırı düzmek hünerden
Kimseye hâtır kalmazdı dünyâda itâ‘at yok ise
- 3) Nice dost bellenirdi sâir nâsdan pesend
Esrâr olan dile destân olurdu metânet yok ise
- 4) İns içinde kimse fark olmazdı beraber olsa eger
Dost düşman seçilmezdi içerde sadâkat yok ise
- 5) Dirler Merâkî fassâldır üstüne olmaz öyleler
Ne ola gönül derdiyle patlardı eylemek şikâyet yok ise

[Gazel]

- 1) Moji druzi za me ne bi marili da u srcu nema privrženosti
Bez sumnje, ne bi se prijateljevo srce slomilo da nema bezazlenosti
- 2) Pametnom je dano umijeće da znade udvoljit onom koga voli
Da na svijetu nema predanosti, niko ni za kog mario ne bi
- 3) Mnogo je onih koje su ljudi prihvatili i prijateljima smatrali
Al’ tajna se brzo pročuje ako nema postojanosti
- 4) Kad bi zajedno bili, niko od ljudi ne bi ih razlikovao
Da nema odanosti, prijatelja i dušmana razlučit se ne bi moglo
- 5) Kažu da Merâkî ružno zbori al’ nemaju pravo to reći
Jer, da se ne može požaliti, srce bi od bola moglo prepući

Moralističko-didaktički ton prevladava i u narednoj pjesmi koja je formom također bliska gazelu. U njoj Merâkî iznosi promišljanja o prolaznosti ovozemaljskog života služeći se religijskim, eshatološkim motivima.

³⁰ SANU, R 58, fol. 2a

*[Gazel]*³¹

- 1) Sabır eyle gönül bir gün sana cihân anılır
Bir gün teninden çıkar ki habs-i cân anılır
- 2) Ne eylediyse bir kul bulur o demde ‘ayân
Pes câm-ı nûş hayrânın nite mekân anılır
- 3) Meyl etmeyelim bu dâr-ı fânîye yolcuyuz
Çün bir vakit var cümlesinin kerân anılır
- 4) Yeksân olur binâlar cihânın olmuş emr
Bu nefha-i sânidan kamu beyan anılır
- 5) Haşır ü neşirde ‘isyân eyle zâr u pişmân gönül
Kime cehennem kime bezr-i Kur’an anılır
- 6) Cennete sürmek zevk ü safâ cehennemde güç
Ol anda kimdir kim kıyâmetin nişân anılır
- 7) ‘Âsî Merâkî keyhânda kıldığı aldığı
Bu gâh ‘ibrette ‘adliyle şayân anılır

[Gazel]

- 1) Strpi se, srce, jednoga dana svijeta ćeš se spomenuti
Jednom će ti duša iz tijela izaći i spoznat da bješe u tamnici
- 2) Šta god da je rob učinio tad će jasno pokazati
Pa će se sjetit mnogih mjesta gdje je čaše volio ispijati
- 3) Ne trebamo tom prolaznom svijetu bit skloni, putnici smo u njemu
Jer doći će vrijeme kad će se otkriti da svršetak dođe svemu
- 4) Naredba je dana da se zdanja ovosvjetska sa zemljom sravne
I sve će jasno postati kad se drugi zvuk trube razlegne
- 5) Kad mrtvi ustanu i za Sud se sprema, pobunit ćeš se, srce bolno pokajničko
Kog Džehennem zapada, kog Kur’ana blagodati, tad će biti jasno

³¹ SANU, R 58, fol. 253a

- 6) U Džennetu prebivat užitak je, radost, u Džehennemu muka je prava
Ko god bio, svako će se tada sjetit znaka Sudnjeg dana
- 7) Sve što je buntovni Merâkî na ovom svijetu učinio i dobio
Sad se u ovoj poučnoj priči spominje pravedno i zaslužen

I dok Merâkî formu gazela ispunjava moralno-didaktičkim sadržajima, u kratkoj pjesmi forme *kit'a*, koja je tradicionalni okvir za iznošenje filozofskih i moralističkih promišljanja, on se pokazuje kao pravi ljubavni pjesnik.

- 1) Bir yarım var dil ve cândan sevdum bilmem niçün
Sırrım kalmazın ol yâra râzı açdım bilmem niçün
- 2) Her taraftan bakarken gelişi cânânımın
Merâkî 'aşk oduna yana yana geldum bilmem niçün³²
- 1) Imam dragog, zavoljeh ga srcem i dušom, ne znam zašto
Da ne ostane mojom tajnom, otkrih je dragom, ne znam zašto.
- 2) Pogledavajući na sve strane hoće li moj mili doći
Merâkî, pridoh vatri ljubavi sav goreći, ne znam zašto.

Mahlas Merâkî nalazimo i u pjesmama posvećenim Nekîb-efendiji, Lebîb-efendiji, Abdullâh-efendiji i Mustafâ-efendiji. Nekîb je, sudeći prema ostalim zapisima u rukopisu iz NSK, kadija Selânikli Nekîb-efendija,³³ dok se za ostale zasad jedino može pretpostaviti da su uglednici iz Merâkîjeva okruženja, po svoj prilici pripadnici uleme. Njima posvećene pjesme nemaju formu kaside, ali su sadržajem pravi panegirici. Merâkî hvali sposobnosti i mudrost svakog pojedinog uglednika i od njega očekuje da bude velikodušan, plemenit i spreman da udovolji i pomogne narodu. Ovdje donosimo pjesmu posvećenu Mustafâ-efendiji u kojoj se pjesnik služi astrološkim motivima kojima se u divanskoj književnosti ponekad predstavljaju osobine i umijeća ljudi. Kao što je u uvodu već rečeno, zasad se ne može pozdano utvrditi ko je Mustafâ-efendija i je li to upravo vlasnik medžmue, kadija Mustafâ Muhibbî.

³² NSK, R 118, fol. 36a; objavljeno u: T. Paić-Vukić, *Svijet Mustafe Muhibbija, sarajevskoga kadije*, 116.

³³ NSK, R 118, fol. 38b; T. Paić-Vukić, *Svijet Mustafe Muhibbija, sarajevskoga kadije*, 115.

*Mustafâ Efendiye*³⁴

- 1) Mübârek gün teşrîf buyurdular
Sa'd iken mes'ûd göründüler
- 2) Su'ûd etmiş zirve-i evce çün
Muhabbet vaktinde anladılar
- 3) Cemî'-i encüm hoşça nezâretle
Ferâh geldi nûrlar saçıldılar
- 4) Tulû' etmiş kand-i 'utarîddir
Nuhûsetler seddi kapandılar
- 5) Bunun tâli'-i sünbüle âyîne
Hünerler hep içinde gözüktüler
- 6) Bu merdi besler kand-i hikmet yeter
Kamu 'irfânadır tapandılar
- 7) Muhakkaktır lâyıık cezâya hoş
Bilürse nâs desti öperdiler
- 8) Nazardan tab'-ı müşerî zâhir
Bilup kadri hakîm idenlerdiler³⁵
- 9) Füzûn eylesun ömrünü keyvân
Mi'ât sâle himmet uzandılar
- 10) Merâkî ahhâbındır eyle ma'zûr
Himmetinle paşa ile görüştüler

Mustafâ-efendiji

- 1) Blagoslovljenog dana počast su mu odali
Pod sretnom zvijezdom sretno su izgledali
- 2) On se vinuo sve do vrhunca sama
To su shvatili za prijateljskog druženja
- 3) Sve zvijezde ljupko nadgledahu
Nasta radost, svjetlost se rasu

³⁴ NSK, R 118, fol. 10a

³⁵ U rukopisu stoji "idenleriler" ali ako se ima u vidu rima pjesme koja je izražena oblikom za treće lice množine perfekta na -di, pretpostavljamo da je trebalo pisati "edenlerdiler".

- 4) Rodio se slatkiš Merkura
Pred nesrećama brana se zatvorila
- 5) Znak Djevice on odražava
U njem su se sva umijeća pokazala
- 6) Slatkiš mudrosti dostaje da tog čovjeka nahrani
Sva znanja on ima, počast su mu ukazali
- 7) On svakako zaslužuje lijepe nagrade
Narod bi mu ruke ljubio, samo da to znade
- 8) Na prvi pogled pečat se Jupitera vidi
Znajući da je sposoban sucem su ga postavili
- 9) Neka mu Saturn dug život dade
Na stotine godina njegov rad protegne
- 10) Merâkî je tvoj prijatelj, nemoj mu zamjeriti
Uz tvoje posredovanje s pašom bi se htio susresti

TEMATSKA, STILSKA I ŽANROVSKA OBILJEŽJA MERÂKÎJEVE POEZIJE

Većina Merâkîjevih pjesama sadržajem i formom odstupa od mjerila klasične divanske poezije i stoga ih je teško žanrovski svrstati. Neke imaju obrazac rime “aa ba ca da” koji odgovara rimi u gazelu i kasidi, ali se prema sadržaju ne mogu odrediti kao gazeli, odnosno kaside. Na primjer, one koje se dužinom i rimom uklapaju u formu tradicionalne kaside temom ne odgovaraju toj vrsti pjesme koja je ponajprije panegirik posvećen vladaru ili ugledniku. S druge strane, pjesme posvećene mjesnim, vjerojatno sarajevskim uglednicima, sastoje se od svega desetak bejtova što više odgovara gazelu nego klasičnoj kasidi.³⁶ Osim toga, one nemaju šest osnovnih dijelova cjelovite kaside: *nesîb* ili *teşbîb*, *girîz-gâh*, *medhiye*, *tegazzül*, *fahriye* i *dua*. Tako u pjesmi posvećenoj Mustafâ-efendiji nedostaje uvodni dio, *nesîb* ili *teşbîb*, koji obično ima dvadesetak distiha o prirodi ili o dolasku nekog godišnjeg doba ili praznika. Takvim bi se mogao smatrati dio u kome se govori o nebeskim tijelima, no budući da se u njemu Merkur, Jupiter, Saturn i sazviježde Djevice

³⁶ Kasida obično ima između 33 i 99 bejtova, a novija istraživanja pokazuju da ima i nekih od čak 267 bejtova. Vidi: Filiz Kılıç, “Nazım Şekilleri” u: *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2002, 210.

spominju kako bi se veličala Mustafâ-efendijina pamet i umijeća, to je prije svega hvalospjev (*medhiye*). Molitvu s dobrim željama upućenim hvaljenoj osobi (*dua*), koja čini završni dio klasične osmanske kaside, ovdje nalazimo u pretposljednem bejtu: “Neka mu Saturn dug život dade / Na stotine godina njegov rad protegne”.³⁷ Posljednji pak distih, u kome pjesnik traži da mu Mustafâ-efendija omogući susret s pašom, vrlo je neuobičajen jer kasida bi se trebala završiti molitvama za dobrobit osobe kojoj je posvećena, a ne molbama. Traženje nagrade, bilo materijalne ili u vidu imenovanja na položaj, u kasidama je obično prije molitve, u dijelu zvanom *fahriye* u kome pjesnik hvali samoga sebe, odnosno svoje pjesničko umijeće za koje zavrjeđuje nagradu. Kod Merâkîja ne nalazimo takvu samohvalu; umjesto da veliča svoje stihotvorstvo, on se otvoreno poziva na prijateljstvo s Mustafâ-efendijom koji bi se za njega trebao zauzeti kod paše: “Merâkî je tvoj prijatelj, nemoj mu zamjeriti / Uz tvoje bi se posredovanje s pašom htio susresti”.³⁸ Nema u tom distihu uobičajenih stilskih figura i indirektnog obraćanja kojima se u kasidi ublažava izravnost zahtjeva. Iako ova pjesma ne odgovara po svemu ustroju klasične osmanske kaside, mogli bismo je nazvati “kasidom u malom” jer ostaje dosljedna izvornom značenju riječi kasida, “pjesma s ciljem”, a sadrži i pohvalu koja je neizostavno obilježje toga žanra.³⁹ Slične formalne karakteristike nalazimo i u panegiricima posvećenim Lebîb-efendiji, Abdullâh-efendiji i Nekîb-efendiji.

Neke Merâkîjeve pjesme koje se na prvi pogled, osobito dužinom, doimaju kao gazeli, tematski se ne mogu odrediti kao ljubavna lirika jer u njima pjesnik iznosi svoja promišljanja svijeta i odnosa među ljudima. Takav je sadržaj primjereniji žanru *kit'a* u kome se tematiziraju filozofske ili tesavvufske ideje i životni stavovi, ili se kroz stihove iznose dosjetke, pohvale, pokude ili datumi nekih događaja.⁴⁰ Zbog tih se obilježja *kit'a* u zapadnoj literaturi često poredi s epigramom, kratkom pjesmom političkog ili didaktičkog sadržaja. Tri Merâkîjeve pjesme iz rukopisa u Arhivu SANU rimom i brojem bejtova (5, 6 i 7) odgovaraju formi gazela, no u njima prevladavaju moralističko-didaktički ton i zdvajanje: “Šta ovo znači, učeni ljudi ugleda više nemaju / od neznanica i glupana sad ih ne razlikuju”.⁴¹ Pjesnik govori o prolaznosti života, nehajnosti ljudi i njihovoj sklonosti ovozemaljskim bogatstvima i užicima, te o Sudnjem danu kada će se svako suočiti sa svojim djelima: “Šta god da je rob učinio tad će jasno pokazati / Pa će se sjetiti mnogih

³⁷ NSK, R 118, fol. 10a

³⁸ Ibid.

³⁹ F. Kılıç, “Nazım Şekilleri”, 210.

⁴⁰ Ibid., 216.

⁴¹ SANU, R 58, fol. 253a

mjesta gdje je čaše volio ispijati”.⁴² Pojedini stihovi sadržavaju jasne moralne poruke: “Zašto bismo bili tašti u ovoj kući prolaznoj / Ta mjesto ukopa cara i siromaha poravnato je sa zemljom”.⁴³

U pjesmi “Vâkî‘a-i Teferrüç-i İhvân” iz istoga rukopisa nalazimo prizore iz svakodnevnog života. Ona se sastoji od 15 bejtova i opisuje prijateljski skup u vrtu i zabavljanje do sitnih sati uz jelo i piće. Narativnog je karaktera i u njoj se nižu pojedinosti druženja: dolazak u vrtnu sjenicu, pušenje nargile, ispijanje kahve, večera i drugi, vjerojatno i puteni užici. Takva je struktura svojstvena žanru mesneviye u kojoj se iz distiha u distih može pratiti razvoj događaja, za razliku od gazela i kasida čiji bejtovi nisu u čvrstoj smisaonoj vezi. Pjesma ima rimu “aa ba ca da” koja je obilježje gazela i kaside, no ipak se ne može odrediti kao kasida jer nije pohvalnica, ni kao tipičan gazel jer nije dominantno lirska. Zbog maloga opsega ne odgovara ni žanru narativne poeme u *mesnevi* stihovima, budući da takve poeme sadrže na stotine pa i hiljade bejtova. Ima obilježja *sâkî-nâme*⁴⁴, posebnog žanra divanske književnosti u kome se opijevaju okupljanja uz piće i peharnici, te *sûr-nâme* koja opisuje proslave, svadbe i gozbe u Osmanskom carstvu. *Sâkî-nâme* obično su se pisale u formi mesneviye ali su mogle imati i formu terkîb-benda, tercî‘-benda ili kaside. Iako u pjesmama toga žanra ima referenci na svakodnevni život, one su obično pisane u duhu tesavvufa pa su krčma, peharnik i vino metafore za tekiju, šejha i duhovnu spoznaju. Merâkîjeva pjesma nema tu mističku dimenziju jer su u njoj svakodnevni događaji opisani plošno i konkretno. Dovoljno je pogledati dvanaesti bejt: “Bogu hvala, stomaci nam puni, nahranismo ih janjetinom / Al’ ipak, natjeraj se još pojesti halvu i jogurt s krastavcem”. Takvi nas stihovi dovode do pitanja možemo li Merâkîjevu pjesmu smatrati očitovanjem procesa uvođenja lokalnih tema i kolorita u divansku poeziju, poznatom kao *mahallîleşme*.⁴⁵ Taj je proces započeo krajem 17. stoljeća, a u rubnim pokrajinama Carstva imao je odjeka i mnogo kasnije, u 19. stoljeću, što se vidi u stvaralaštvu bošnjačkih divanskih pjesnika poput Fadil-paše Šerifovića, Ahmeda Hatema Bjelopoljaka i Osmana Šehdija koji su, osobito u pjesmama s kronostihovima, opijevali događaje iz neposrednog okruženja. U tom se žanru okušao i Merâkîju vjerojatno bliski kadija Mustafâ Muhibbî koji je sastavljao pjesme o jelu i piću.⁴⁶ Posve je vjerojatno da su atmosfera

⁴² SANU, R 58, fol. 253a

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Mustafa İsen, “Türler” u: *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2002, 256-257.

⁴⁵ Vidi: Alena Čatović, “Bosnalı Divan Şairlerinde Mahallîleşme”, *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, 2012, 160-169.

⁴⁶ Vidi: T. Paić-Vukić, *Svijet Mustafa Muhibbija, sarajevskoga kadije*, 123-126.

i ponašanje o kojima čitamo u pjesmi o izletu izraz pjesnikova osobnog iskustva i načina druženja uobičajenog u krugovima kojima je pripadao.

Rečenoj žanrovskoj neodredivosti Merâkîjevih pjesama, koja je prouzročena neskladom između odabrane rime, dužine i sadržaja, mogu se dometnuti neizbrušenost stila, sintaktičke i pravopisne pogreške te mehaničko redanje ustaljenih pjesničkih slika koje se katkad nemotivirano uvode u pjesme čijem duhu i tematici ne pripadaju. To su i opća obilježja divanske poezije vremena u kojem je naš pjesnik stvarao. Sredina 19. stoljeća razdoblje je sumraka toga pjesništva, osobito u rubnim dijelovima Osmanskog carstva.

MERÂKÎ: THE TWILIGHT OF THE DIVAN LITERATURE IN BOSNIA

Summary

The paper presents selected poems written in Ottoman Turkish by a 19th century Bosnian author who used the pen name Merâkî. They are found in two manuscripts – a personal miscellany (*mecmua*) from the National and University Library in Zagreb, and a codex comprising diverse treatises which is kept at the Oriental Collection of the Archives of the Serbian Academy of Sciences and Arts in Belgrade. The codicological and paleographic examination of the manuscripts, one of which belonged to the Sarajevan *kadı* Mustafâ Muhibbî (d. 1854), and the other to the Sarajevan *müftü* Mehmed Šakir Muidović (d. 1859), together with the contents of some poems, lead to the conclusion that Merâkî was a contemporary of these prominent citizens of Sarajevo and most probably close to the *ülema* circles. As for the poems, they display inconsistency in the use of metre and deflection from canonical elements of the classical Ottoman Divan poetry. For example, some of them could be considered ghazals and qasidas on the basis of their length and rhyme, but their contents do not comply with the traditional concepts of ghazal as a predominantly love poetry and kaside as a panegyric. Furthermore, the style is rather rough and with the exception of a fairly original poem about the entertainment with friends, abounding in realistic descriptions, the poems give the impression that they were (sometimes unskillfully) composed by mere combination of established motifs and poetic images. For all these features we consider Merâkî a typical representative of the late, creatively barren period of the Divan poetry in Ottoman Bosnia.

Key words: poet Merâkî, Divan poetry, formal characteristics, stylistic features, Bosnia, 19th century.